

УДК 31.5:332(477)
JEL O15; R23

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Ольга Левицька¹, Володимир Боднар²

*ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долинського НАН України»,
79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4,*

¹e-mail: o.levytska@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8174-9918

²e-mail: v.bodnar@gmail.com

Анотація. Метою дослідження є визначення закономірностей розвитку ринку праці Карпатського регіону України у 2008–2021 рр., виявлення ключових проблем і перспектив його розвитку в умовах нестабільності. У статті здійснено комплексне дослідження динаміки та структурних трансформацій ринку праці Карпатського регіону України у 2008–2021 рр. на основі авторської методики композиційного аналізу із врахуванням п'яти складових (якість робочих місць, інтелектуально-кадрове забезпечення, мотивація праці, ефективність зайнятості та ринку праці, інституційна спроможність ринку праці). Встановлено, що регіон характеризується значними внутрішньорегіональними диспропорціями та недостатньою інституційною спроможністю, що стримує розвиток людського потенціалу і ринку праці. Визначено основні «вузькі місця» в системі функціонування регіонального ринку праці і сфери зайнятості. Львівська область ідентифікована як регіон-лідер за комплексним показником розвитку ринку праці. Отримані результати поглиблюють наукове розуміння просторових диспропорцій на ринку праці та слугують основою для подальших міжрегіональних досліджень й обґрунтування проактивної державної політики розвитку регіональних ринків праці.

Ключові слова: ринок праці, людські ресурси, зайнятість, конкурентоспроможність, ретроспективний аналіз, комплексний показник, Карпатський регіон.

Постановка проблеми. В умовах загострення безпекових викликів на регіональних ринках праці відбуваються переважно деструктивні трансформації, які супроводжуються підвищенням міграційної активності населення та відповідно великими втратами інтелектуально-кадрового ресурсу, а отже – скороченням потенціалу зростання економіки регіонів України. Особливо характерними ці процеси є для західних областей, зокрема прикордонних з ЄС територій. У цьому аспекті Карпатський регіон України є унікальним за своїми соціально-економічними та демографічними характеристиками. Останніми роками цей регіон зазнав суттєвих трансформацій, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками, зокрема військовими діями, економічними кризами, міграційними і релокаційними процесами. Ці обставини актуалізують необхідність проведення детального аналізу показників ринку праці Карпатського регіону для виявлення основних проблем та перспектив його стабілізації і зростання.

Соціально-економічні аспекти розвитку Карпатського регіону активно досліджуються українськими науковцями, зокрема львівською науковою школою регіоналістики [2]. Так, Р. Теслюк [10] у своїх працях аналізує трансформацію ринку праці регіону в умовах нестабільності та перспективи його відновлення, акцентуючи увагу на міграційно-демографічних чинниках та соціально-економічних наслідках цих процесів. Вплив масштабної хвилі вимушеної міграції внаслідок військової агресії РФ проти України висвітлюється у дослідженнях О. Мульської та І. Бараняка [5], О. Махонюка і Н. Андрусишин [4], Л. Яценко [11] та ін. Автори зазначають, що наплив внутрішньо переміщених осіб до регіону призвів до збільшення навантаження на місцевий ринок праці та соціальну інфраструктуру, створивши нові виклики для регіональної економіки. Ці процеси супроводжуються зростанням безробіття, відтоком кваліфікованих кадрів за кордон та структурними дисбалансами між попитом та пропозицією робочої сили [1; 6; 8; 9], особливо, як зазначають Т. Васильців та ін. [13], у гірських, віддалених і сільських громадах регіону. Інші дослідники, зокрема Л. Горошкова, В. Сидоренко, Ю. Герасименко [12], О. Пищуліна і К. Маркевич [7], зосереджуються на загальнонаціональних тенденціях і регіональній специфіці функціонування ринку праці в умовах війни, пропонуючи напрями його стабілізації, збалансування і детінізації.

Попри достатню кількість досліджень цієї проблематики, окремі аспекти залишаються на периферії наукового аналізу. Зокрема, не вистачає комплексного аналізу впливу сучасних викликів на локальні ринки праці всередині Карпатського регіону, оцінки ефективності державних та регіональних програм з працевлаштування ВПО, а також досліджень, присвячених адаптації освітніх програм до потреб динамічного ринку праці. Недостатність таких досліджень ускладнює розробку ефективної державної політики та регіональних стратегій для стабілізації ринку праці в регіоні. Таким чином, проведення всебічного аналізу ринку праці Карпатського регіону є необхідним для виявлення ключових проблем та формування обґрунтованих рекомендацій щодо його подальшого розвитку в умовах сучасних викликів.

Мета статті – визначення закономірностей розвитку ринку праці Карпатського регіону України у 2008-2021 рр., а також виявлення ключових проблем і перспектив його розвитку в умовах нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою дослідження є побудова комплексного показника розвитку ринку праці Карпатського регіону. При цьому формування бази інформаційно-аналітичного забезпечення дослідження та відбір показників здійснювався за принципами валідності, універсальності та компаративності. Враховуючи зазначені принципи та на основі методу експертного відбору, сформовано п'ять груп показників з 26 індикаторами для оцінювання розвитку ринку праці регіону як за окремими складовими, так і шляхом побудови комплексного показника, а саме: (1) якість робочих місць; (2) інтелектуально-кадрове забезпечення; (3) мотивація праці; (4) ефективність зайнятості та ринку праці; (5) інституційна спроможність ринку праці. Концептуально-методологічний базис дослідження представлений на рис. 1.

Група індикаторів *якості робочих місць* є однією з найбільш вразливих у системі оцінювання ринку праці та сфери зайнятості. Забезпечення якісних робочих місць стає сьогодні великим викликом, адже поряд із глобалізацією ця складова ринку праці зазнає впливу таких масштабних чинників, як нещодавня пандемія, війна з російською федерацією, а також наслідки тривалої економічної кризи, котра постійно посилюється під дією перелічених макрошоків. Разом з тим, на ринку праці фіксуються й нові тенденції. Відзначається трансформація форм зайнятості населення, зміна її структури щодо видів економічної діяльності та в регіональному розподілі, спостерігається розвиток нетипової зайнятості і дистанційної праці. В сучасних реаліях гостро постає питання ефективного регулювання процесу збереження існуючих та створення нових робочих місць, сповільнення плинності кадрів, зменшення вимушеної неповної зайнятості як форми прихованого безробіття, зниження шкідливості праці, виведення зайнятості з «тіні», збільшення частки працівників, охоплених колективними договорами.

Рис. 1. Основні складові комплексного показника розвитку ринку праці регіону

Систематизовано авторами з використанням експертного підходу

Окрім вивчення попиту на працю (робочі місця), доцільно розглядати також і її пропозицію (робоча сила). Складова якості робочої сили, яку характеризує група індикаторів *інтелектуально-кадрового забезпечення*, включає, зокрема, показники

зайнятості населення, потенційного забезпечення кадрами (тобто частку випускників закладів освіти), частку зайнятого населення із повною вищою освітою, забезпеченість висококваліфікованими працівниками (науковцями, IT-фахівцями та ін.). Відібрані індикатори важливі з позиції ідентифікації нагромадженого інтелектуального потенціалу у регіоні, ефективності його використання, глибини професійно-кваліфікаційних деформацій зайнятості та інших структурних диспропорцій. Розподіл наукових кадрів та IT-фахівців у регіоні дозволяє оцінити окремі елементи потенціалу інноваційного типу зайнятості та ступінь його розпорошеності за окремими територіями.

У моделі зайнятості, що базується на найманій праці, заробітна плата виступає важливою складовою ринку праці, котра визначає ціну, за якою найманий працівник продає свою робочу силу. У цьому контексті ринок праці відіграє роль посередника між роботодавцями і працівниками, врегульовуючи відносини з купівлі-продажу товару «робоча сила» за найбільш вигідними для сторін умовами. При цьому носії робочої сили конкурують між собою за кращі умови її продажу, а наймачі, відповідно, за вигідніші умови її купівлі. Серед сукупності показників *мотиваційного забезпечення* розвитку ринку праці для комплексного аналізу було відібрано індикатори середньомісячної реальної заробітної плати одного працівника, частки заробітної плати в загальному обсязі доходів населення, заборгованості за заробітною платою, частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму (один із критеріїв бідності) та гендерного паритету оплати праці. Дослідження цих параметрів дозволяє ідентифікувати деформації та протиріччя в оплаті праці, які зумовлюють «девальвацію» праці в регіоні, сприяють поширенню міграційних настроїв серед працездатного населення (особливо молоді), призводять до відтоку кваліфікованих кадрів та робітників за межі країни. Вважається, що трудові міграційні втрати в регіоні напряму залежать від рівня мотивації праці, спроможності отримуваних доходів від трудової діяльності покривати базові потреби людини – щодо здорового та збалансованого харчування, доступу до якісних медичних послуг, здобуття якісної освіти, купівлі житла, забезпечення професійного саморозвитку, відпочинку та ін.

Формування *ефективної зайнятості* в інноваційно орієнтованій економіці, яку декларує Україна у своїх стратегічних векторах розвитку на загальнодержавному і регіональному рівнях, тривалий час гальмується недостатнім інноваційно-технологічним поступом, наслідками пандемії та російсько-українською війною. Проблема ефективізації зайнятості посилюється також через недосконалість ринку праці в умовах скорочення витрат на розвиток персоналу, зростання обсягів безробіття, поглиблення структурних диспропорцій на ринку та повільної інноватизації зайнятості. Критеріями оцінювання поточної ситуації є продуктивність праці (сукупна та інноваційна), працевіддача (відношення ВДВ до фонду оплати праці), рівень безробіття населення як критерій дієвості ринку праці та наявності структурних диспропорцій, масштаби втрат робочого часу як індикатор ефективності використання людських ресурсів.

Останньою, однак не менш важливою, групою в системі дослідження розвитку регіонального ринку праці представлено *інституційну спроможність ринку праці*. Ступінь розвитку інституційної складової свідчить про рівень узгодженості різних

методів та взаємодію усіх компонентів регулювання ринку праці; активність та спрямованість політики зайнятості; посилення мотивації населення до продуктивної соціально вагомої праці, високої професійної мобільності та конкурентоспроможності; захищеність зайнятості і підтримку безробітних осіб; забезпечення прозорості ринку праці через створення відповідних до сучасних умов інформаційних систем; відстежування трансформацій та депривацій на ринку праці на тлі появи нових викликів і загроз. Головними індикаторами інституційної спроможності ринку праці визначено рівень реєстрації безробіття, рівень довготривалого безробіття, коефіцієнт працевлаштування безробітних, навантаження на одне вільне робоче місце та новий емпіричний показник – ефективність допомоги безробітним (відношення загальної суми допомоги по безробіттю, скоригованої на коефіцієнт працевлаштування, до чисельності осіб, котрі отримували допомогу).

Зрозуміло, що параметри ринку праці Карпатського регіону в умовний передвоєнний період та під час війни сильно відрізняються, адже макроекономічні шоки і військово-політичні потрясіння обумовлюють: людські втрати, гуманітарну кризу, депопуляцію через вимушені внутрішні і зовнішні еміграційні процеси, навантаження на соціальну систему, дестабілізацію локальних ринків праці, а також зростання безробіття, соціальної нерівності і неефективної зайнятості населення. Проте, за відсутності актуальної статистичної бази, в умовах припинення обстежень підприємств і збору необхідних даних з боку державних органів статистики та за офіційного дозволу на відтермінування подання звітності небюджетними підприємствами на період воєнного стану, проведення комплексної оцінки стану і тенденцій розвитку як національного, так і регіональних ринків праці з 2022 року є неможливим. Відповідно для нашого дослідження ми обрали ретроспективний підхід до аналізу доступних статистичних даних за 2008–2021 рр.

Алгоритм побудови комплексного показника розвитку ринку праці регіону передбачає сім ключових етапів.

Етап 1. Нормування показників пропонується здійснювати за формулою (1) для індикаторів-стимуляторів та дестимуляторів, обираючи еталонне мінімальне або максимальне значення індикатора серед досліджуваних регіонів у кожному періоді часу (році):

$$\text{для стимуляторів: } z_{irj}^s = \frac{x_{irj}}{x_{\max j}}, \text{ для дестимуляторів: } z_{irj}^d = \frac{x_{\min j}}{x_{irj}}, \quad (1)$$

де: z_{irj}^s – нормовані значення i -го індикатора-стимулятора для r регіону в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); z_{irj}^d – нормовані значення i -го індикатора-дестимулятора для r регіону в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); x_{irj} – вихідні значення індикаторів ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$); $x_{\min j}$, $x_{\max j}$ – мінімальне та максимальне значення i -го індикатора r регіону в j -му інтервалі часу ($i = \overline{1, n}$; $j = \overline{1, m}$).

За результатами нормування на основі міжрегіонального співставлення формуються ряди нормованих значень індикаторів (z_{irj}) для всіх регіонів у межах кожного конкретного року.

Етап 2. Визначення динамічних вагових коефіцієнтів індикаторів у межах кожної

групи показників для вибраної сукупності регіонів здійснюється за допомогою формули (2):

$$w_{it}^{kr} = \frac{|\mu_i^{kr} \Delta x_{it}^r|}{\sum_{i=1}^j |\mu_i \Delta x_{it}^r|}, \quad (2)$$

де: w_{it}^{kr} – ваговий коефіцієнт i -го індикатора k -ої групи r регіону у t періоді часу; μ_i^{kr} – коефіцієнт чутливості i -го індикатора у k -ій групі r регіону у t періоді часу (розрахований на основі кореляційної матриці); Δx_{it}^r – коефіцієнт зміни i -го індикатора r регіону у t періоді часу.

Етап 3. Розрахунок часткових зважених коефіцієнтів індикаторів у межах k -ої групи показників розвитку ринку праці виконується за формулою (3):

$$\beta_{it}^{kr} = z_{irt}^{w_{it}^{kr}}, \quad (3)$$

де: β_{it}^{kr} – зважений коефіцієнт i -го індикатора у k -ій групі r регіону в t періоді часу; z_{irt} – нормоване значення i -го індикатора для r регіону в t періоді часу.

Етап 4. Побудова групових коефіцієнтів розвитку ринку праці здійснюється на основі мультиплікативного підходу (формула 4):

$$\gamma_{kt}^r = \prod_{i=1}^j \beta_{it}^{kr}, \quad (4)$$

де: γ_{kt}^r – груповий коефіцієнт k -ої групи індикаторів для r регіону у t періоді часу.

Етап 5. Визначення вагових коефіцієнтів груп індикаторів (w_t^{kr}), як і ваги індикаторів (етап 2), здійснюється на основі розрахунку коефіцієнтів чутливості.

Етап 6. Розрахунок зважених групових коефіцієнтів (γ_t^{kr}) проводиться аналогічно, як і розрахунок часткових зважених коефіцієнтів індикаторів (етап 3).

Етап 7. Побудова комплексного показника розвитку ринку праці регіону відбувається на основі додаткового розрахунку динамічних вагових коефіцієнтів мультиплікативним методом за формулою (5):

$$LMD_t^r = \prod_j^k \gamma_t^{kr}, \quad (5)$$

де: LMD_t^r – комплексний показник розвитку ринку праці регіону r в t періоді часу.

Проміжні розрахунки з їх інтерпретацією детально представлені у монографії автора [3, с. 75–90]. Відповідно у цьому дослідженні наведені виключно кінцеві результати побудови групових коефіцієнтів та комплексного показника розвитку ринку праці областей Карпатського регіону у 2008–2021 рр. Це дозволяє зосередити увагу на порівняльному аналізі регіональних відмінностей в межах досліджуваного регіону та виявленні ключових тенденцій трансформації ринку праці у довгостроковій динаміці.

Зважені індекси груп показників у розрізі областей Карпатського регіону України (табл. 1) одержано шляхом зважування групових коефіцієнтів, розрахованих на основі мультиплікативного підходу (формули 2–4). Зазначені індекси лежать в діапазоні від 0 до 1 (де 1 – найкращий стан або наявність абсолютної переваги) і демонструють

рівень розвитку кожного з п'яти компонентів, на основі чого можна робити висновки про конкурентні позиції областей досліджуваного регіону.

Результати розрахунків складових комплексного показника розвитку ринку праці областей Карпатського регіону України свідчать про різновекторну динаміку. За якістю робочих місць найвищими конкурентними позиціями порівняно із рештою областей регіону відзначалась переважно Закарпатська область (значення групового коефіцієнта у 2008–2021 рр. були в межах 0,54–0,79 і перевищували середні показники у регіоні та країні в цілому). Найменш конкурентоспроможною за цією групою індикаторів була Івано-Франківська область зі значеннями групового показника в діапазоні 0,38–0,68. Це пов'язано з вищим рівнем тіньової зайнятості, поширенням нестабільної праці, недоукомплектованістю робочих місць, наявністю шкідливих умов праці, а також недостатнім колективно-договірним регулюванням трудових відносин.

Авторські розрахунки на основі статистичних даних Державної служби статистики України і Державної служби зайнятості України за 2008–2021 рр.

Не менш вагомю компонентою, котра детермінує зростання економіки і реалізацію інноваційного вектору розвитку, визначено якість та конкурентоспроможність робочої сили. За рівнем інтелектуально-кадрового забезпечення області Карпатського регіону розподілились на очевидних лідерів та аутсайдерів. Упродовж досліджуваного періоду абсолютне лідерство зберігала Львівська область (0,20–0,46), водночас найгірші позиції були в Івано-Франківській області з діапазоном значень відповідних коефіцієнтів від 0,12 до 0,25. Це означає, що ця область мала найнижчий кадровий потенціал, що формувало підвищені міграційні ризики та перспективи соціально-економічної стагнації.

Чіткої переваги за рівнем мотивації праці упродовж досліджуваного періоду не мала жодна з областей регіону, адже зміни групових коефіцієнтів мали різновекторний характер. Зі всіх складових комплексного показника розвитку ринку праці саме ця група індикаторів виявилась найбільш нестабільною в часі і з найбільш строкатою динамікою, що можна пояснити високим ступенем чутливості індикаторів групи до макроекономічних і політичних шоків. Причому ринок реагував на ці потрясіння із певним часовим лагом: велика фінансова криза 2008–2009 рр. «вдарила» по економіці Карпатського регіону в частині забезпечення мотивації праці орієнтовно у 2011–2012 рр., а початок російсько-української війни у 2014 р. дався взнаки наступного ж року.

А за показниками ефективності зайнятості та результативності самих ринків праці найбільш конкурентною серед областей Карпатського регіону виявилась Львівська область зі значеннями групового коефіцієнта – 0,22–0,59. Це, імовірно, пов'язано з вищим порівняно з рештою областей рівнем сукупної та інноваційної продуктивності праці. Остання, між іншим, характеризує співвідношення обсягу реалізованої інноваційної продукції та загальної чисельності зайнятих у промисловості. Водночас найгірші позиції за результативністю ринку праці були у Чернівецькій області (0,17–0,47).

Зважені групові коефіцієнти розвитку ринку праці областей Карпатського регіону України у 2008–2021 рр.

Групи	Регіон та області	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Якість робочих місць	КР	0,53	0,53	0,53	0,54	0,44	0,48	0,73	0,65	0,56	0,59	0,54	0,59	0,58	0,57
	ЗО	0,56	0,60	0,54	0,59	0,45	0,49	0,79	0,69	0,65	0,76	0,70	0,73	0,65	0,66
	ІФО	0,50	0,51	0,50	0,49	0,38	0,42	0,68	0,57	0,47	0,46	0,45	0,51	0,50	0,51
	ЛО	0,54	0,52	0,53	0,54	0,48	0,50	0,69	0,68	0,57	0,56	0,52	0,61	0,70	0,58
	ЧО	0,52	0,50	0,53	0,54	0,46	0,51	0,76	0,67	0,53	0,56	0,50	0,53	0,47	0,54
	Укр.	0,53	0,54	0,53	0,55	0,49	0,48	0,69	0,64	0,57	0,51	0,48	0,54	0,57	0,53
	КР	0,23	0,22	0,15	0,20	0,31	0,25	0,27	0,27	0,31	0,29	0,28	0,27	0,28	0,28
	ЗО	0,17	0,16	0,15	0,15	0,26	0,20	0,20	0,20	0,25	0,20	0,20	0,22	0,20	0,19
	ІФО	0,15	0,15	0,12	0,16	0,25	0,12	0,18	0,19	0,23	0,22	0,21	0,18	0,21	0,17
	ЛО	0,38	0,35	0,20	0,31	0,46	0,42	0,43	0,42	0,46	0,45	0,44	0,42	0,44	0,46
Інтелектуально-кадрове забезпечення	ЧО	0,24	0,23	0,15	0,19	0,28	0,26	0,27	0,27	0,31	0,31	0,28	0,27	0,28	0,29
	Укр.	0,29	0,28	0,17	0,24	0,36	0,32	0,31	0,31	0,34	0,33	0,31	0,29	0,31	0,32
	КР	0,48	0,57	0,44	0,36	0,20	0,36	0,59	0,29	0,56	0,52	0,43	0,38	0,26	0,47
	ЗО	0,45	0,51	0,37	0,28	0,17	0,31	0,56	0,25	0,65	0,77	0,49	0,67	0,55	0,36
	ІФО	0,53	0,63	0,46	0,37	0,16	0,33	0,58	0,57	0,53	0,34	0,28	0,27	0,44	0,31
	ЛО	0,47	0,52	0,40	0,33	0,13	0,36	0,60	0,18	0,44	0,47	0,35	0,31	0,24	0,53
	ЧО	0,45	0,64	0,52	0,44	0,34	0,42	0,62	0,19	0,62	0,50	0,58	0,26	0,03	0,70
	Укр.	0,48	0,56	0,43	0,39	0,21	0,38	0,54	0,21	0,48	0,42	0,25	0,35	0,17	0,52
	КР	0,39	0,54	0,32	0,31	0,48	0,49	0,34	0,48	0,43	0,35	0,46	0,21	0,28	0,31
	ЗО	0,38	0,58	0,55	0,36	0,52	0,54	0,41	0,53	0,50	0,46	0,52	0,23	0,12	0,28
Ефективність зайнятості та ринку праці	ІФО	0,41	0,54	0,23	0,46	0,51	0,48	0,40	0,37	0,35	0,26	0,48	0,18	0,25	0,30
	ЛО	0,40	0,56	0,23	0,22	0,53	0,54	0,34	0,59	0,53	0,46	0,56	0,24	0,50	0,43
	ЧО	0,36	0,47	0,29	0,21	0,35	0,39	0,22	0,44	0,32	0,23	0,28	0,17	0,25	0,22
	Укр.	0,44	0,52	0,42	0,32	0,48	0,52	0,35	0,51	0,49	0,39	0,50	0,31	0,43	0,43

Закінчення табл. 1

Групи	Регіон та області	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Інституційна спроможність ринку праці	КР	0,20	0,09	0,28	0,43	0,28	0,29	0,40	0,51	0,42	0,41	0,44	0,42	0,46	0,31
	ЗО	0,22	0,13	0,28	0,41	0,29	0,29	0,42	0,38	0,40	0,36	0,37	0,36	0,38	0,25
	ІФО	0,18	0,04	0,22	0,48	0,24	0,36	0,35	0,52	0,33	0,41	0,45	0,40	0,45	0,34
	ЛО	0,21	0,09	0,35	0,45	0,34	0,27	0,48	0,66	0,58	0,52	0,57	0,53	0,57	0,43
	ЧО	0,18	0,09	0,25	0,40	0,27	0,23	0,35	0,46	0,36	0,35	0,38	0,39	0,45	0,21
	Укр.	0,27	0,14	0,29	0,48	0,33	0,36	0,43	0,50	0,43	0,36	0,41	0,41	0,49	0,28

Примітка: КР – Карпатський регіон, ЗО – Закарпатська область, ІФО – Івано-Франківська область, ЛО – Львівська область, ЧО – Чернівецька область, Укр. – Україна (середнє по країні на основі оцінювання 24 областей України, м. Києва, АРК та м. Севастополя, а з 2014 р. без врахування частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також АРК і м. Севастополя). Темним фоном виділені найкращі і найгірші значення групових коефіцієнтів серед областей Карпатського регіону.

Оцінювання індикаторів інституційної спроможності ринку праці (вага цієї групи була більшою порівняно з іншими компонентами) дало змогу ідентифікувати переважного лідера у регіоні, зокрема Львівську область (при цьому явних аутсайдерів не було виявлено). Серед чинників, які сприяли покращенню стану ринку праці в області, слід виокремити успішну реформу децентралізації, зокрема розширення повноважень громад у сфері місцевої зайнятості, активізацію розвитку локальних програм працевлаштування та професійної підготовки. У 2021 році рівень інституційної спроможності ринку праці у всіх областях регіону різко скоротився через зростання довготривалого (понад 12 місяців) безробіття.

За результатами комплексного аналізу розвитку ринку праці Карпатського регіону у 2008–2021 рр. на основі коефіцієнтів чутливості (при розрахунку ваг груп індикаторів) та мультиплікативного підходу одержано кінцеві композиційні показники (рис. 2).

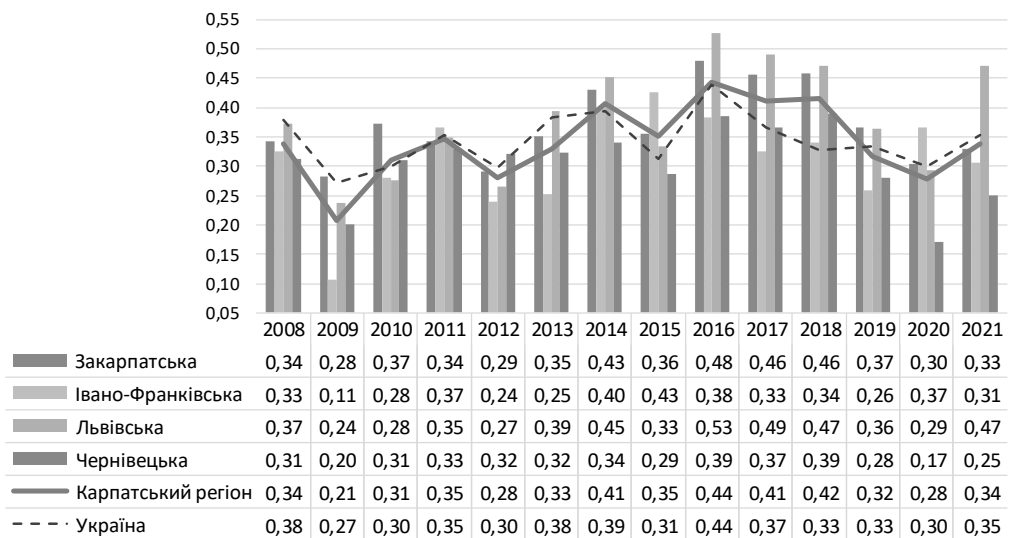

Рис. 2. Значення комплексного показника розвитку ринку праці областей Карпатського регіону України за 2008-2021 рр.
Авторські розрахунки за формулою 5

З'ясовано, що найвищий рівень розвитку ринку праці регіону спостерігався у 2016 р. (значення показника становило 0,44) та 2018 р. (0,42). При цьому лідером за період аналізу найчастіше була Львівська область (зі зростанням індексу з 0,37 у 2008 р. до 0,47 у 2021 р.), а найгіршими показниками розвитку ринку праці у регіоні у різні роки характеризувалися Івано-Франківська та Чернівецька області. Загалом, до початку російсько-української війни рівень розвитку ринку праці Карпатського регіону був нижчим за середні значення по країні, однак з 2014 року показники стали вищими (за винятком 2019–2021 рр.). Зміна позицій відбувалась не стільки за рахунок покращення

конкурентних переваг регіону, як через послаблення позицій областей-лідерів, особливо у періоди криз і дестабілізації економіки. Примітно, що території Донбасу до 2014 р. жодного разу не займали останніх місць у рейтингу розвитку регіональних ринків праці, а з 2014 р. – стали переважно аутсайдерами [3, с. 84]. Невисокі показники розвитку ринку праці Карпатського регіону за 2008–2021 рр. пов'язані із наявністю великих внутрішньорегіональних відмінностей у сфері праці та зайнятості, які формують стійкі просторові диспропорції і розбалансованість ринку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті апробації авторського методичного підходу до комплексного оцінювання розвитку ринку праці встановлено, що Карпатський регіон України не відзначався високими конкурентними перевагами за параметрами розвитку ринку праці та сфери зайнятості. Проведені розрахунки дозволили ідентифікувати рівень кінцевого показника як переважно нижчий середнього за регіонами України, оскільки його значення у 2008–2021 рр. коливалися у межах 0,21–0,44 (при граничних значеннях: [0; 1]). За період аналізу комплексний показник регіону зріс лише на 0,43%. Реальну позитивну динаміку розвитку ринку праці за 2008–2021 рр. показала лише Львівська область (з 0,37 до 0,47), тоді як у решти областей Карпатського регіону відзначалось погіршення конкурентних позицій. За результатами оцінювання компонентної структури розвитку ринку праці Карпатський регіон також не виділявся високими параметрами, адже усі складові знаходилися на рівні середнього значення і нижче, за винятком незначного покращення групи індикаторів якості робочих місць з 2016 р. та мотивації праці з 2014 р. При цьому домінуючими детермінантами за внеском у кінцевий показник були такі компоненти, як інституційна спроможність ринку праці та мотивація праці.

З'ясовано також, що ключові «вузькі місця» у політиці регулювання ринку праці Карпатського регіону пов'язані насамперед із якістю інтелектуально-кадрового забезпечення та ефективністю зайнятості і ринку праці.

Продовження подібних досліджень у перспективі, зокрема з акцентом на період повномасштабного вторгнення, має важливе значення для розвитку Карпатського регіону України та утвердження його нового функціонального статусу. Мова йде про особливу безпекову роль регіону під час війни, який став головним центром вимушеного переміщення населення і релокації бізнесу. Відповідно системна оцінка розвитку ринку праці Карпатського регіону дасть можливість пошуку оптимальних шляхів підвищення його ефективності і як наслідок – можливість збереження стійкості економічної системи регіону в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів.

Крім того, проблема функціонування регіональних ринків праці набуває особливої актуальності для України у зв'язку з переходом до нового етапу євроінтеграційного поступу держави, що зумовлює доцільність емпіричного аналізу механізмів зміцнення конкурентоспроможності національного ринку праці як одного з ключових чинників забезпечення соціально-економічної конвергенції з країнами ЄС.

Список використаних джерел

1. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>.
2. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах / Інститут регіональних досліджень НАН України; наук. ред. В.С. Кравців. Т. 2. Соціально-демографічний потенціал / відп. ред. У.Я. Садова. Львів, 2013. 454 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20130002.pdf>.
3. Левицька О.О. Конкурентоспроможність ринку праці регіону та міграційна безпека: моделювання взаємозв'язків і політика забезпечення: монографія, електронне видання. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», Львів, 2024. 392 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20240006.pdf>.
4. Махонюк О.В., Андрусин Н.І. Диспропорції на ринку праці карпатського регіону в умовах війни: сучасні тенденції та перспективи послаблення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2024. № 43. С. 4–12. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1408/1219>.
5. Мульська О.П., Бараняк І.Є. Виклики для соціального розвитку Карпатського регіону в умовах російсько-української війни. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*: зб. наук. пр. 2023. Вип. 3(161). С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-3-6>.
6. Мульська О.П., Пикус І.О. Балансування ринку праці в Україні: виклики, тенденції та умови забезпечення. *Академічні візії*. 2023. № 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10042985>.
7. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації: *аналитична записка*. Київ: Центр Разумкова, 2022. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.
8. Приймак В., Головнєв В., Пилипович С. Вплив російської військової агресії на розвиток людського капіталу в регіонах України. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-18>.
9. Соціально-гуманітарні виклики війни та інструментарій їх подолання (Карпатський регіон України): електронне науково-аналітичне видання / за ред. д.е.н., проф. Т.Г. Васильціва. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів. 2022. 47 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220032.pdf>.
10. Теслюк Р.Т. Демографічні передумови розвитку ринку праці Карпатського регіону України у воєнний та повоєнний періоди. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14545964>.
11. Яценко Л. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. 9 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinki-praci_04032024.pdf.
12. Horoshkova L., Sydorenko V., Herasymenko Y. War impact assessment on the state of regional labour markets in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. No. 4. p. 159–177. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-159-177>.
13. Vasylytsiv T., Lupak R., Kuniyska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. Vol. 6. No. 3. p. 149–170. URL: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.5555/20203437694>.

References

1. Vasylytsiv T., Levytska O., Rudkovskiy O. (2022). Strukturni disproportsii i dysbalansy rynku pratsi oblastei Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: tendentsii, zahrozy, oriientyry polityky stabilizatsii i vykorystannia mozhlyvostei [Structural disproportions and imbalances of the labour market in the regions of the Carpathian region of Ukraine in wartime: trends, threats, and stabilization policy guidelines]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37> [in Ukrainian].
2. Karpatskyi rehion: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku [The Carpathian region: problems and prospects of development] (2013): monograph in 8 volumns / V. Kravtsiv (Ed.); Vol. 2. Sotsialno-demografichniy potentsial [Sociodemographic potential]. Lviv: NAS of Ukraine. Institute of Regional Research. Ya. Sadova. Institute of Regional Research of NAS of Ukraine, Lviv, Ukraine. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20130002.pdf>.
3. Levytska O.O. (2024). Konkurentospromozhnist rynku pratsi rehionu ta mihratsiina bezpeka: modeliuvannia vzaimozviazkiv i polityka zabezpechennia [Labour market competitiveness and migration security: modeling interrelations and policy]: monograph. Lviv: M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20240006.pdf> [in Ukrainian].
4. Makhoniuk O.V., Andrusyshyn N.I. (2024). Dysproportsii na rynku pratsi Karpatskoho rehionu v umovakh viiny: suchasni tendentsii ta perspektyvy poslablennia [Labour market disproportions in the Carpathian region in wartime: current trends and prospects for mitigation]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 43: 4–12. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1408/1219> [in Ukrainian].
5. Mulska O.P., Baraniak I.Ye. (2023). Vykylyky dlia sotsialnoho rozvytku Karpatskoho rehionu v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Challenges for the social development of the Carpathian region under the russian-Ukrainian war]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy – Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, 3(161): 41–48. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-3-6> [in Ukrainian].
6. Mulska O. P., Pykus I. O. (2023). Balansuvannia rynku pratsi v Ukraini: vykylyky, tendentsii ta umovy zabezpechennia [Balancing the labour market in Ukraine: challenges, trends and conditions]. *Akademichni vizii – Academic Visions*, 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10042985> [in Ukrainian].
7. Pyshchulina O., Markevych K. (2022). Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii [Labour market in wartime: key trends and stabilization directions]. Kyiv: Razumkov Centre. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> [in Ukrainian].
8. Pryimak V., Holovniiov V., Pylypovych S. (2023). Vplyv rosiiskoi viiskovoi ahresii na rozvytok liudskoho kapitalu v rehionakh Ukrainy [Impact of russian military aggression on the development of human capital in Ukraine's regions]. *Ekonomichniy prostir – Economic Space*, 186: 101–106. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/186-18> [in Ukrainian].
9. Sotsialno-humanitarni vykylyky viiny ta instrumentarii yikh podolannia (Karpatskyi rehion Ukrainy) [Social and humanitarian challenges of war and the tools for their overcoming (the Carpathian region of Ukraine)]. (2022): monograph. Ed. by T. Vasylytsiv. Lviv: M. Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220032.pdf> [in Ukrainian].
10. Tesliuk R.T. (2024). Demografichni peredumovy rozvytku rynku pratsi Karpatskoho

- rehionu Ukrainy u voiennyi ta povoinenyi periody [Demographic prerequisites for labour market development in the Carpathian region of Ukraine in wartime and post-war periods]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Current Issues of Economic Sciences*, 6. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14545964> [in Ukrainian].
11. Yatsenko L. (2024). Vidnovlennia rynku pratsi v Ukraini v umovakh viiny: rehionalni aspekty [Restoration of the labour market in Ukraine under wartime: regional aspects]. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-03/az_regrinki-praci_04032024.pdf [in Ukrainian].
 12. Horoshkova L., Sydorenko V., Herasymenko Y. (2024). War impact assessment on the state of regional labour markets in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 10(4): 159-177. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-4-159-177>.
 13. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Levytska O., Mulska O. (2020). Instruments of regional policy for human resources conservation by means of regulation of external youth migration of rural territories of the Carpathian region. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6(3): 149–170. URL: <https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.5555/20203437694>.

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE LABOUR MARKET IN THE CARPATHIAN REGION OF UKRAINE: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Olha Levytska¹, Volodymyr Bodnar²

*SI «M. Dolishnyi Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine»,
4, Kozelnytska St., Lviv, 79026, Ukraine,*

¹e-mail: o.levytska@gmail.com; ORCID: 0000-0001-8174-9918

²e-mail: v.bodnar@gmail.com

Abstract. The purpose of the article is to conduct a comprehensive retrospective analysis of the labor market development in the Carpathian region of Ukraine over the period 2008-2021 and to identify key trends, structural disproportions, and prospects for post-war recovery and transformation. The methodological basis of the study includes multidimensional indicator analysis, comparative regional diagnostics, and an institutional approach. Based on the evaluation of grouped coefficients and a composite labor market development index, the authors identify significant interregional disparities and imbalances across the four oblasts of the region.

The findings confirm that the institutional capacity of the labor market in the Carpathian region remains limited and unevenly distributed, particularly in rural and mountainous areas. It is shown that the regional labor markets exhibit heterogeneous trajectories of development, which are shaped by economic specialization, demographic potential, employment structure, and administrative capacity. Special attention is given to the impact of the full-scale Russian invasion on employment dynamics, human capital outflow, and local labor market resilience. The assessment reveals a downward trend in formal employment and a growing mismatch between labor supply and demand. Disparities in wages and job availability between oblasts have widened, highlighting the vulnerability of peripheral territories. The study also uncovers insufficient coordination between regional labor market actors, which weakens the potential for systemic response to socio-economic challenges. It is highlighted that despite war-related disruptions, the labor market in Lviv oblast demonstrated relative institutional leadership and adaptive potential compared to neighboring oblasts.

The article emphasizes the need for differentiated regional employment policies focused on enhancing competitiveness, institutional capacity, and social sustainability of the labor markets in Ukraine's border and peripheral regions. The obtained results provide an empirical foundation for the development of targeted strategies aimed at labor market stabilization, restoration of employment, and retention of skilled human capital in the context of the post-war recovery and European integration.

Keywords: labor market, human resources, employment, competitiveness, retrospective analysis, composite indicator, Carpathian region.

Стаття надійшла до редакції 01.12.2024

Прийнята до друку 29.01.2025